108. VANA-VIGALA mõis (Schloß Fickel). Rüütlimõis.
Vigala k/n, Vigala Maakutsekool (Vigala kihelkond).

Peahoone on väga suur kahekordne paekivihoone, mida katab kõrge poolkelpkatus. See oli algselt murd-poolkelpkatus, mis asendati peale 1905.a. põletamist järgnenud taastamistöödel. Katteks eterniit. Omab laia profileeritud räästakarniisi külgfassaadides ning poolviilude kelbakolmnurkade all. Hoone keskosa esifassaadis eendub ning on kolmekorruseline, kaetud lameda kolmnurkviiluga, mida ümbritseb räästakarniisiga analoogne karniis. Räästakarniis aga jätkub teise korruse vahekarniisina ka eendi pinnal. Viiluväli on dekoreeritud söörpetikuga, milles Üxküllide vapi lõvi painutatud hellebardiga. Eendi nurgad on kaunistatud nurgaliseenidega. Ka otsafassaadides on poolviilu all räästakarniis jätkatud korrustevahelise vööna. Esifassaadi äärtel on äärmised kaks akent eraldatud pilastritega, mis tõusevad alakorruse rusteeritud seinapinnalt (on rusteeritud kogu fassaadi ulatuses). Pilastrid omavad voluutidega komposiitkapiteele, mis toetavad kitsast karniisialust vahevööd. Akende kohal on kitsas ja lame kolmnurkviil, mille karniis kordab ~~rää~~ räästakarniisi vorme. Kolmnurkviilude väljades on väikesed ümaraknad.

Esifassaadi keskosas on alakorrusel lai, eenduvat keskosa ümbritsev liigendatud sammaskäik, mille neljatahulised sambad kannavad laia rõdu teise korruse kõrgusel. Sambad on vahevöö ja lihtsa profileeritud kapiteeliga, nurgasambad massiivsemad, vahesambad saledamad, on ka liidetud sambaid ja poolsambaid seinapinnal. Rõdu ääris on metallist, mis tugistatud madalate neljatahuliste tulpade vahele. Need on massiivsed kivitulbad kaetud profileeritud plaatidega.

Hoone tagaküljel on külgedel kaks lühikest kahekordset

tiibehitust, mis eenduvad ka otsafassaadides. Nende vahel asus tagafassaadi keskel varem suur rõduga puitpalkon, mis ei ole säilunud. Rõdu oli püstitatud 1874.a. Ka hoone vasakule otsafassaadile on püstitatud väike, põhihoonest kitsam kahekordne juurdeehitus, mis ka põhihoonest madalam, kaetud kelpkatusega.

Hoone peakorruseks on teine korrus, kus aknad mõnevõrra ~~k~~ kõrgemad, algselt 8-ruudulised. Eenduva laia keskosa 3 akent omavad seejuures lameda kaare. Alumise korruse aknad on vaid vähe madalamad, 6-ruudulised, piiratud krohviääristega, ülal lukukivi. Keskosa kolmanda korruse aknad on ruudukujulised, väikesed ja 4-ruudulised. Vasaku tiiva juurdeehituse aknad on alakorruse akende kujuga. Samalaadsed on lakatubade aknad põhikorpuse poolviiludes. Neid ääristavad ümmargused väikesed lakaaknad. Hoone katusel on sümmeetriliselt paariti asetatud korstnapiibud, kaunistatud vahevöö ja karniisiga.

Hoone alakorrus on võlvitud lagedega. Hoone keskel on suur kiviparkettpõrandaga vestibüül, mille seintes 2 kunstimälestisena kaitse all olevat antiikset marmorreljeefi. Hoone omab keskkoridori, ruumid põhikorrusel anfilaadsed.

Seega on hoone märkimisväärselt stiilne barokkehitus, mis kirjanduse andmeil püstitati 1775.a., taastati mõnevõrra lihtsustatud kujul peale põletamist 1905.a. Hoone on kasutusel õppekorpusena ja admin.ruumidena ning on heas seisundis.

<u>Kõrvalhooneid</u> oli arvukalt, kuid säilunud on neid väga vähe, needki ulatuslikult ümber ehitatud. Mõned neist olid peahoonega ansamblilises seoses. Olulisemad säilunuist on:

<u>Valitsejamaja</u>, mille ümberehitamine lõppes 1976.a., on praegu täies ulatuses moonutatud hoone. Varem oli küllalt suur kahekordne krohvitud kivihoone esiväljaku kõrval. Hoone alakorrus oli rusteeritud, korruste vahel kulges vahekarniis. Ehitust

kattis viilkatus laia profileeritud räästakarniisiga. Hoone alakorruse aknad olid kõrged, 6-ruudulised, teise korruse aknad madalamad, 6-ruudulised. Hoone keskteljel paiknes lai läbikäik, mille võlv meenutas korvkaart. Läbikäigu kohal oli kaks petikusse asetatud paarisakent, mis omasid teravkaari. Katusel oli nende kohal kitsas ja väga kõrge kolmnurkviil, mis kreppis räästakarniisi. Selles asus vapiplaat Üxkülli lõviga. Katust kroonis väike neljatahuline haritorn barokk-kiivriga, millel oli sepistatud tuulelipp. Seega oli valitsejamaja eklektilises laadis historitsistlikus stiilis hoone, ilmselt XIX saj. II poole keskelt, alakorrus võis olla ka vanem.

Ait on pikk krohvitud paekiviehitus, mille otsviiludes vahvärkkonstruktsioone. Hoonel on esiküljel eendatud ja konsoolidele toetatud räästas, mis moodustab kitsa ulualuse. Hoone võib pärineda viimaselt sajandivahetuselt.

Park on väga suur ja liigendatud eriilmelisteks osadeks. Ta hõlmab põhiosas 4,5 ha, eraldiseisva pargiosa moodustab suur pargimets, nn. "Hirveaed".

Park on rajatud eriperioodidel, säilunud ka vanemaid fragmente. Kirjanduse andmeil rajati regulaarne park vana peahoone juurde juba XVIII saj. II veerandil. Tänapäevase peahoone ümbrus kujundati põhiosas 1795-1834.a. vahemikus, kus põimuvad regulaarsed ja vabakujulised elemendid. Elupuude rühma istutamisajaks peetakse 1792.a., istutajaks Berend von Üxkülli. Pargi tagaserval paiknev kalmistu ühendati pargiga 1835-1870.a. vahemikus tehtud laiendustöödega. Müür rajati pargi piirile 1867.a. Hirvepargi rajamist alustati 1791.a. Lõpliku kuju omandas ta taanlasest aedniku H.Lintrupi plaanide kohaselt 1832.a. Sama aednik oli ka tegev põhipargi kujundamisel. Pargi täiendamine jätkus ka hiljem. Rekonstrueerimistöid tehakse ka tänapäeval.

Pargi esiosa moodustab suur ovaalne teega piiratud esiväljak, millele suundub lehtsealleega ääristatud sissesõidutee. Tee alguses on kaks kõrget ja klassikalise kujuga tahutud graniitobeliski, teed ääristavad piklikud korrapärased tiigid, tee hargnemiskohal on suur tammerühm, mis peahoonele suunatud vaate teataval määral varjutab. Ka ovaalväljak on liigendatud väheste põõsa- ja puuderühmadega, mis jätavad hoone fassaadi täies ulatuses avatuks. Väljaku jõepoolsel küljel on vabakujuline puistu, kus vaateid jõele ja maastikule. Hirvepargist avaneb sellel suunal suurepärane vaade peahoonele. Ka kõrvalhoonete rühm oli osaliselt väljaku äärel kasvava puudeekraaniga kaetud. Peahoone taga väike regulaarse ilmega suletud väljak, mille kujundid hävinud ning järgneb pikk ahenev park, mis lahendatud vabakujulises stiilis. Tema telje moodustab parki diagonaalselt läbiv tiik, teise telje aga parki ääristav Konovere jõgi, mis kalmistu kohal asuvat neemikut piirab poolkaarega. Vaated on arvestatud pargi südamikus looklevale veekogule või jõele, kus veekogude kaldad ääristatud teedega ning neilt hargnevate vabalt looklevate kõrvalteedega. Jõe kaldaosas on vaheldumisi avatud väljakud ja suletud tiheda istutusviisiga puistud, mis alt tihendatud dekoratiivpõõsastega. Nii on loodud vahelduv valguse-varju kontrast. Pargi väljakud on tavaliselt aksenteeritud silmapaistva vormiga puude või eksootidega. Pargi lõpus asub neemikul kalmistu Üxküllide ja Siversite kalmudega ja kabeliga. Kalmistul on metallist valatud klassitsistlike sammastega historitsistlik väike värav.

Pargi liigiline koosseis on väga rikas. Kodumaised puud on esindatud pea kõik, domineerivad vaher, pärn, kuusk, jalakas, tamm. Eksootidest olulisemad on: hall pähklipuu (suurte dimensioonidega), ajaani kuusk, põld- ja mägivaher, dalekarlia kask, kanada kuusk, kollane hobukastan, mandžuuria pähklipuu, amuuri

korgipuu, ida- ja harilik jugapuu, kõva puu, hall ja sinihall ebatsuuga, harilik amorfa. Väga võimsad on euroopa ja vene lehised ja 1792.a. istutatud elupuud. Harilikumatest eksootidest võib märkida siberi, balsam ja Fraseri nulgu, Ginnala ja Kämmalvaher, tatari ja mägivaher, harilik hobukastan, hallilepa lõhislehine vorm, kuradipuu, saare leinavormi, kuriili lehist, jaapani ligustriini, hall mänd, alpi seedermänd, valge mänd, hõbepappel, põhjatamm, tuhkpihlakas, lääne ja ameerika pärn, suurelehine pärn jt. Eriti rikkalik on dekoratiivpõõsaste valik.

Pargi taga kalmistu kohal üle jõe maastik kujundatud tamme- ja lehisegruppidega. Mõisa suunas suunduvad Kuudalt, Kivi-Vigalast ja Teenuselt väga pikad põhiliselt lehistest alleed, on ka pärna- ja nulualleesid.

Kalmistule maetud isikute hauaplaatidel leidub Üxküllide ja Siversite vappe, raiutud graniitplaatidesse. Kabel on väike, vertikaalne tellisehitus krohvimata seintega ja graniidist puhtalt tahutud plokkidest sokliga ning tugipiilaritega nurkadel. Hoonet katab viilkatus, mille algne kuju hävinud. Säilunud on osaliselt vaid lai profileeritud räästakarniis. Kabeli kõrge portaal on süvarihvadega profileeritud palestikuga, kaetud tjuudorkaarega. Kabelil on historitsistlikus laadis ristuvate võõdega ja rosettidega kaunistatud uks. Kabel on seega historitsistlikus stiilis pseudogooti vormidega ehitus, pärinedes ilmselt XIX saj. lõpust või sajandivahetuselt.

Hirvepark on suur parkmets, mille keskosas korrapärased tiigid saartega, Maanteepoolsel äärel rida puudegruppidega liigendatud vaba piirjoonega väljakuid. Parki läbivad vabalt looklevad ringteed ja ühendusteed, peateed seejuures ääristatud tammedega. Metsapark rajati põhiosas 1791-1832.a. vahemikus, rajamist alustas von Sivers, kellele püstitati parki obelisk

tema nimega. Selle alus säilunud metskonna hoovil. Tiigisaarele on püstitatud kõrge sammast 13-st üksteisele asetatud veskikivist. Metsapargi põhiliigiks on looduslik põlismännik, mis rikastatud peamiselt tamme ja vene ning euroopa lehisega. See on Eestis vanim võõrpuuliikidest metsakultuur, vanusega üle 150 aasta. Dendroloogias esinevad juba põhipargis esindatud liigid, kus domineerivad eksoodid: balsami ja Fraseri nulg, mägivaher, dalekarlia kask, mägimänd, suurelehine pärn, torkiv kuusk, valge lepa lõhislehine vorm, kuriili lehis, valge, hall ja alpi seedermänd, ebatsuuga, suurelehise pärna lõhislehine vorm ja väga palju dekoratiivpõõsaid. Metsapark on piiratud aiaga ja temas on euroopa hirved.

Parkide seisund on hea, mõlemis toimuvad taastamis- ja rekonstrueerimistööd.

Külastatud viimati 1977.a., pildistatud 1961, 1964, 1975.a

Vigala mõis.
Esikülg.

74

Vigala mõis.
Peahoone
otsvaade.

75

Vigala mõis.
Kalmistu värav.

76